

Csuka Zoltán elfeledett riportja Kabos Ilonka Ady-emlékeiről

1.

A délvidéki magyar irodalmi köztudatból mára majdhogynem nyomtalanul eltűnt az egykori újvidéki napilap, a *Vajdaság*, amely – gyorsan hozzáteszem – nem azonos Kiss József és Laták István azonos nevű szép-irodalmi, művészeti és kritikai folyóiratával, ez utóbbi 1932-ben csupán mintegy fél éven át jelent meg. Ekkor már a magát független politikai és közgazdasági napilapnak aposztrofáló újvidéki négyoldalas hat éve nem létezett. Összesen hat évfolyama ismert, 1921-től 1926-ig adta ki Komlós Martin (Márton), s az *Uránia* nyomdában nyerte el végső formáját. Kiadóhivatala a Zsidó utca 6-ban, illetve 11-ben volt, a szerkesztőség néhány házzal odébb, illetve egy időben a Šafarik utca 31. alatt. A lap fejléce nem mindig igazít el bennünket a főszerkesztők kilétéről, a sajtótörténet kutatói Lenkey Jenőt, Vukovics Imrét és Hesslein Józsefet említik.¹ Ezt a névsort mindenképpen ki kell egészítenünk a Magyarországról hazatérő, kiváló tollú Havas Károllyal, aki 1923. április 25-étől november 6-áig jegyzi főszerkesztőként az újságot, melynek szerkesztéspolitikájában mindenekelőtt az újvidéki liberális zsidó polgárság érdekeit és nézeteit látjuk visszatükröződni, összmagyar viszonylatban erős oktobrista szimpátiákkal, viszont a bolsevizmus iránti enyhe kritikai attitűddel. A hivatalos Magyarországgal, s részben a vajdasági magyarok önálló politikai szerepvállalásával szembeni alapállásuk kritikussabb, ugyanakkor – mérsékelt hangnemben ugyan – de gyakran írnak a magyarokat és más vajdasági kisebbségeket érő jog-sérelemről, visszaélésekről és támadásokról is.²

Terjedelmi korlátai ellenére a lap – igaz, legtöbbször csak kishírek és rövid tudósítások formájában – élénk figyelemmel kíséri Újvidék kulturális

¹ Lásd Molnár Fábián: *Bácskai lapok*. Az MTA-ELTE Hálózati Kritikai Szövegkiadás Kutatócsoportja által szerkesztett honlapon, www.kosztolanyioldal.hu.

² Vö. Csorba Béla: Csuka Zoltán és Temerin. *Temerini Újság*, 2011. december 22. 9.

életét, s ebben a már említett Havas Károly mellett nagy szerepe van az irodalmi aktivista korszakát élő Csuka Zoltánnak is. Igényesebb riportjait, egyéb írásait Csuka rendszerint kezdőbetűivel (*cs. z.*) vagy hírlapírói álnévvel – *Zsongor* – látja el. Talán az ő érdemük, hogy a lap nemcsak felfigyel a veszélyre, de vissza is utasítja különféle belgrádi körök kulturális köntösbe bújtatott megújuló sajtótámadásait a délvidéki magyarok, valamint a magukat a magyar kultúra részének tekintő itteni zsidóság ellen.³ Szépírók is helyet kapnak a lapban (pl. Balázs Béla, Sinkó Ervin, Révész Béla), s az 1923. évi karácsonyi számban Csuka Zoltán verseiről olvashatunk méltatást az ismeretlen K. V. tollából, ugyanakkor Csuka *A vajdasági magyar írók almanachjának* fontosságáról beszél lelkesen. (Azt hiszem, e néhány példa is meggyőzően bizonyítja, hogy a lap érdemtelenül maradt ki a *Jugoszláviai magyar irodalmi lexikonból*, de bízunk benne, hogy a készülő, megújított változat talán kevésbé lesz mostoha vele szemben.)

2.

Kabos Ilonka nevével az újvidéki olvasók túlnyomó többsége először valószínűleg a *Vajdaság* 1924. február 10-ei számának hírvonatából értesült, mégpedig a városi Zsidó Nőegylet aznapi hangversenyének beharangozásából, ahonnan részletesen tájékozódhatott az esti programról, s megtudhatta, hogy „Zsigmondyné Kabos Ilonka zongoraművésznő” az est első, második, negyedik és ötödik programpontjában „Bach-Bassoni: Caconne”, „Chopin: Berceuse, Valse, Etude, Scherzo as moll”, „Debussy Vrablesqu, L’islejoyeuse”, illetve „Liszt Petrarka sonette, Polonaise” zenedarabjaival lép fel. A programban csupán vezetéknevén emlegetett társa nem más, mint André Armidi, a pesti Városi Színház egykori tenoristája. Fővárosi művészek újvidéki vendégszerepeltetése 1924-ben már (és még) nem számított rendkívülinek, noha természetesen eseményszámba ment. Alig több mint egy héttel Kabos Ilonka érkezése előtt Basilides Mária, a hírneves operaénekesnő lépett fel február másodikán és az azt követő napokon, majd továbbutazott következő vendégszereplése színhelyére, a montenegrói Bárba. Az újvidéki magyarok között kiverte a biztosítékot – noha erről a lapok nyíltan nem írhattak –, hogy a magyar énekesnőt Újvidékre a szélsőségesen kisebbségellenes, a terrorista eszmékkel is kokettáló szerb nacionalista szervezet, az Orjuna hívta meg, ékes példájául annak, hogy a művészet és a kultúra csillogó kulisszái mögött akkoriban is kemény politikai játszmák zajlottak. Az Orjuna rendezvényét követően az énekesnő még három műsort adott a városi orfeum pódiumán.⁴

³ Lásd pl. A vajdasági magyar sajtó. „Az Ember” és a „Vidovdan” támadásai. *Vajdaság*, III. évf., 236.

⁴ „Tegnap délután az orient expresssel megérkezett Novisadra Basilides Mária...” Hírek, *Vajdaság*, 1924. február 2., valamint „Basilides Mária tegnap esti fellépte...” Hírek, *Vajdaság*, 1924. február 3.

Kabos Ilonka (1898–1973) neve a magyar komolyzene ismerői és kedvelői előtt talán a Vajdaságban sem teljesen ismeretlen, hiszen az ötvenes–hatvanas években az akkor már Londonban élő zongorista neves előadóművésszé és európai híró zenepedagógussá vált. 1924. évi újvidéki vendégszereplése során Magyarországon már elismert zongoraművésznek számított. A kortársak előtt minden bizonnyal az is közismert lehetett, hogy Ady Endre Ilonka gyermeklányéveiben verseket is írt hozzá. Ady ugyanis jó barátságot ápolt Kabos Edével (1864–1923), Ilonka apjával, a *Budapesti Napló* szerkesztőjével, s a családnál napi vendégnek számított. Erről a *Színházi Élet* 1918. október 20-ai számában maga Kabos Ede számolt be egy, a lányáról készült interjúban, és ugyanott jelent meg két, a lányához írt Ady-vers is, az 1907. december 7-ei keletkezésű *Ilonka* és az *Ez az élet könyve* kezdő sorú verses dedikáció, amely az Ady-filológia szerint 1907. december 20-a táján kerülhetett a *Vér és Arany* verseskötet első példányába. A költemények keletkezéstörténetét Kispéter András Ady Endre verseinek kritikai kiadásában behatóan tárgyalja.⁵

Csuka Zoltán előtt a fenti tények nem lehettek ismeretlenek, s 1924-ben még sem az Ady-kultusz, sem a költő élete és műve körüli viták nem csendesedtek el, számíthatott tehát a téma kuriozitásából fakadó fokozottabb érdeklődésre. A beszélgetés, amely 1924. február 12-én a lap 2. oldalán látott napvilágot, nyilván ezért foroghatott Ady Endre, nem pedig Kabos Ilonka, a zongoraművész körül. A művésznő által birtokában levőnek mondott „ismeretlen négy Ady-versről” nyilván a filológia tudna többet mondani. A riport végén elhangzó ígéretből, hogy tudniillik a művésznő két hét múlva ismét visszatér Újvidékre, úgy látszik, semmi sem lett. Legalábbis a *Vajdaság* nem írt róla.

Tudtommal Csuka riportja, akárcsak a *Vajdaság* számos más szépirodalmi és művelődési vonatkozású produkciója, eddig elkerülte a hozzáértők figyelmét, ezért talán nem éreztelen lefűjni róla a port. Vonatkozik ez az újvidéki zenei műsorról írt meleg hangú beszámolóra is, amely közvetlenül a riport tőszomszédságában látott napvilágot, s nincs ugyan semmilyen jelzettel ellátva, mégis valószínűsíthető, hogy ez is Csuka Zoltán munkája.

Megjegyzés: Mind az idézeteket, mind a mellékletben közölt szövegeket eredeti írásmódjuknak megfelelően közlöm, ez vonatkozik az újságírói elírásokra és sajtóhibákra is. (Cs. B.)

Kabos Ilonka – Adyról

A „kislány fehér virág-kezei” azok a kezek, amelyekről Ady egyik legmélyebb, legcsodálatosabb versét írta, itt futottak tegnapelőtt este előttünk a zongora fehér fogsorán és öntötték el a termen Bach súlyos muzsikáját, meg Chopin csipkeszerűen finom keringőjét. Kabos Ilonka volt itt egy estére, Kabos Ilonka, akinek a nevét nemcsak az immáron halhatatlanná vált költő verse tette európaszerte ismertté, hanem az a minden virtuozitáson felülemelkedő művészi játéka, amelyről azt írta egyik kritikus: asszonyos mélység és férfias lendület...

Taps, ünneplés bőven jutott és Novisadon szinte meglepően nagy közönsége volt az estélynek. Előadás után az egyik kávéházi asztalnál közvetlen kedvességgel fogadott Zsigmondné Kabos Ilonka. Kérdezni sem kellett, hiszen annyit tud Adyról, azokról az időkről, amikor Ady még csak „Bandi” volt és amikor fanatikusan támadták és fanatikusan szerették ezt a nyakas, hajthatatlan poétát. És Kabos Ilonka azok közé tartozott, akik fanatikusan szerették Adyt, akik rajongták a művészetét, amelyet pedig még akkor nehéz volt szeretni az ellenség guny, szitok és röhögés folyamában.

– Ady, a mi Adynk – mondja Ilonka és elnéz valahova messze, mikor mesélni kezd. – Az édesapám akkoriban a Budapesti Kabos Hírlapot szerkesztette, mikor a Bandi újságírónak került hozzá. Kicsinyke leány voltam akkor és Bandi, aki naponta feljárt hozzánk, a rajongásig szeretett. Akkoriban jelentek meg az első versei a Budapesti Hírlapban, amelyek nyomán viharok szakadtak fel és amelyeket a guny és szitok egész záporával halmoztak el a kritikusai. Az apámat naponta megállították az emberek, akiket felháborított, megdöbbenett ez az ismeretlen, bátor, új hang és szemére vetették, hogy tönkreteszi a lapot és elriasztja az olvasóközönséget.

– Persze a fanatikus ellenségekkel szemben fanatikus védelmezője volt Adynak az apám. Sokszor megtörtént, hogy Bandira rá kellett zárni az ajtót, csakhogy dolgozzon és írja meg a verseit a lapnak. És akkor születtek meg Ady első híres versei, amelyekkel csakhamar már országos nevet harcolt ki magának.

– Fékezhetetlenül szilaj volt és szerette az italt. Egyszer házi ünnepség volt nálunk, ott volt Ady, Hatvanyék és Nyugat köré csoportosult írók színejava. Mi, gyerekek egy kisebb asztalnál ültünk. Bandi nem birt széles jó kedvével, odaült hozzánk, a gyerekek asztalához és innom kellett vele.

És akkor nagy csoda történt. Bandi, aki mindig büszke volt arra, hogy bírja az ivást, velem nem birt. Nagyon jó kedve volt már és rózsaszínben látta világot, de én még mindig birtam az italt. Szinte röstelkedett, mikor kacagva mondta:

– Ilyet még sohse láttam, hogy valaki rajtam kifogjon.

– Mikor elment a Budapesti Hirlaptól, sohasem feledkezett meg rólam és mindig irt képeslapokat, sokszor csak pár sort, a megbántott zseni sorait, keserű mondatokat, ha életlenül nem olvastam el valamelyik versét és nem irtam róla néhány mondatot.

– Azt a verset, amelyet nekem ajánlott, akkor kaptam, amikor a „Szeretném ha szeretnék” megjelent. Nem is tudtam, hogy ez a vers is a kötetben van, nem is ismertem még a verset; meglepetés volt ez az ajándék, kimondhatatlanul örvendtem, mikor a kötetet felhozta, táncoltam örömben és ez láthatóan jól esett neki.

Kiérezni Kabos Ilonka szavaiból, hogy nem a „megszépítő messzeség” teszi szinessé és meleggé a szavait; ez a szeretet, ez a rajongás már akkor élő volt benne, amikor még Ady a kálvária keserves utait járta.

– Van odahaza négy ismeretlen Ady-versem. Drága relikviák. Egyelőre nem adom senkinek, nagyon az enyéme és a szívemhez nőttek.

Megkérdeztem a művésznőt, hogy mit szól Novisadhoz és a közönséghez:

– Novisad nagyon kedves város és az emberek tán még kedvesebbek.

Aztán mosolyogva tette hozzá:

– Csak a zongora volt rossz. Ezt is megírhatja.

Kabos Ilonka vasárnap reggel utazott vissza Budapestre, de megígérte, hogy két hét múlva visszatér és koncertet rendez a nagyobb vajdasági városokban. Novisadra is eljön, sőt azt is megígérte, hogy az egyik ismeretlen Ady-verset is elhozza a Vajdaságnak.

Bent a bálteremben megszólalt a muzsika és a művésznő indult megénezi a táncot. Bucsuzáskor kedvesen rázta meg a kezemet:

– Viszontlátásra két hét múlva!...

(cs. z.)